

Александра В. Чебашек¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

ЛИКОВИ ИЗ РАНИХ ЈАДА (ОСИМ ЕДУАРДА САМА, МАЈКЕ И СЕСТРЕ)

1. АНДРЕАС САМ

„Андреас је митска обнова
лутајуће судбине” (Delić 1997: 86)

Име и презиме: Андреас (Анди) Сам

Дан, месец и година рођења: 22. фебруар 1935. године

Пол: мушки

Адреса: Бемова улица / Улица дивљих кестенова, бр. 27, Нови Сад

Порекло и вера: јеврејско – Јеврејство као круцијални ентитет (породично) идентитета породице Сам:

„Не верујем да је мојој мајци могла да измакне грозна чињеница које ја тада још нисам био свестан: да су те перине, испуњене лажним гушчијим перјем, само наставак, можда последње поглавље, *оне лушалачке, ахасверске историје* [ишл. А. Ч] коју је започео мој отац, заправо још његови преци, трговци гушчијим перјем, а који су доспели ту негде из далеког мрака историје – тешко, наследно бреме које смо ми још једнако вукли, бесмислено.” (Kiš 2021: 78)

Занимање и радно искуство:

слуга и чувар крава код господина Молнара, чистач кокошарника госпође Риго;

Име оца: Едуард Сам;

Име мајке: Марија Сам;

Брачни статус: нежењен, прва љубав: Јулија Сабо;

Подаци о родбини: сестра Ана Сам; унук Јеврејина Макса Ахашвероша; стриц Андреј и стрина Ребека;

Породица Сам, Марија, Ана, Андреас
и Едуард Сам; преузето са: [https://
glossy.espresso.co.rs/poznati/vesti/46623/
danilo-ki-izgnanik-koga-je-boleo-ivot](https://glossy.espresso.co.rs/poznati/vesti/46623/danilo-ki-izgnanik-koga-je-boleo-ivot)

¹ aleksandra.cebasek@filum.kg.ac.rs

„Све ми се чини да је тај зловни призвук потицао из жеље да ми се саопшти чињеница да мој отац не само што није умро као херој, с неком бесмртном реченицом на уснама, која ће се памтити и наводити као пример филозофског држања и мудре хладнокрвности пред лицем велике смрти, него напротив, да је пред својим целатима... Ох, не сумњам.” (Kiš 2021: 68)

Карактер и особине:

- сумњичав, опрезан, промишљен;
„...нема га! Да ли то беше час олакшања или неми очај, који нас беше обузео? Мој отац – мртав! У сваком случају, ја сам према његовој смрти испољио потпуну сумњу.” (Kiš 2021: 68);
- врстан тумач гестикулације тела и фацијалних експресија (стрина Ребека);
- изражена приврженост мајци;
- специфични однос према оцу и његовој оставштини – документима и фотографијама – они постоје као једини материјални доказ да је и он имао оца;
- константно задирање у сећања, успомене и детињство;
- психолошки интровертан тип: окупираност властитим субјективним светом, плодовима маште и сопственим мислима; повученост (брига); стидљивост (несигурност); фокусираност на субјективне појаве (изражена чула); маштовитост (разговори са имагинарним особама, измишљање сценарија); довитљивост; емпатија; страх; хиперсензитивност (мајка, отац, сестра, мириси, звуци, природа); меланхоличност (смрт, нестанак, одлазак).

Здравствено стање: кожно обољење (шуга), физиолошки проблеми повезани са осећањем страха (ратни период, страх од одвођења оца, страх од звукова), учестали немирни снови;

„Чуо сам неки жагор под прозором и помислих да су дошли да убију мог оца.” (Kiš 2021: 25)

Животне активности: члан банде чувених „бемоваца” (Бемова улица / Улица дивљих кестенова); шетње пољима; читање књига; посматрање природе; игра трговања; време проводи играјући жмурке са својом дружином, Јулијом Сабо и Дингом; причање прича дружини; одличан успех у школи.

Најбољи пријатељ: пас Динго:

„знам да никада нећу наћи бољег пријатеља од њега, ни међу псима, ни међу људима” (Kiš 2021: 85)

Реквизити, предмети и документи:

- књиге као драгоценост наслеђе: читалац и уживалац у Капетану сребрног звона, књизи Човек, коњ, пас, ђачкој Библији², Малом Катехизису, вртларском приручнику, Ходочашћу дечјих срдаца;

2 Реч холокауст грчког је порекла: код старих Грка и Римљана означавала је спаљену жртву која се приносила боговима и покојницима. Библијско значење речи холокауст јесте жртва паљеница (уп. Вујанић 2007: 1469), односно особа која је потпуно изгорела у ватри. Након Другог светског рата, реч холокауст добија симболично значење.

- очев Југословенски земаљски и интернационални КОНДУКТЕР, аутобуски, бродарски, железнички и авионски (из 1938. године);
- школска контролна књижица са кривотвореним потписима;
- писмо господину Беркију;
- повратно писмо господина Беркија;
- писма Јулији Сабо;
- еолска харфа (када је Анди имао 9 година): електрична дрвена бандера са 6 пари жица везаних за порцеланске изолаторе који личе на распарен комплет за чај;
- очев стари капут;
- очев стари кофер.

„Улазимо у воз са својим смешним пртљагом, вучемо са собом чергу свога луталаштва, жалосну прђију мог детињства. Наш историјски кофер, сад већ огуљен и с копчама које сваки час попуштају са зарђалим праском, као стари пиштољи-кремењаче, испловио је из потопа сам и пуст, као мртвачки сандук. У њему сад леже само жалосни остаци мог оца, као у урни пепео: његове фотографије и документа. Ту су још и његова крштеница и школска сведочанства, те невероватне торе исписане калиграфским рукописом неке далеке прошлости, скоро митске, драгоцене сведочанства мртвог песника, историјски архив његове бољке: преписи судских парница, папири Фабрике четкарских производа у Суботици (коју је он довео до банкротства), декрети, решења о постављању, унапређења за шефа станичних постаја, затим два његова писма – ’Велико и Мало завештање’ – као и отпуснице из болнице у Ковину...” (Киш 2021: 74)

СТЕПЕНИЦЕ ЖИВОТА/СМРТИ

• Андреас Сам – детињство:

- обележено породичном (ахасверском) историјом – отац Едуард у дечаку Андију препознаје свог оца Макса Лутајућег;
- детиња игра трговања – имитирање свог покојног деде, Јеврејина, Макса – продавца гушчијег пера;
- главна обележја Андијевог детињства – рат, глад (берба отровних вргања), сиромаштво (беспарица) и губитак оца;
- Андијев начин преживљавања крије се у борби са пролазношћу (времена и живота) – складиштење реликвија свог детињства и очевих оставштина;
- Андијев начин преживљавања крије се у борби са празнином (оца) што води потреби за опредељивањем те празнине (оца) наративизацијом сећања и посебним односом према материјалним трговима;
- Андијев начин преживљавања крије се у машти, природи, причи и Дингу;
- Анди са осам или девет година, за време друге или треће године рата, постаје вереник Јулије Сабо;

- због разоткривања дечје тајне, Андијева жеља да се више не врати кући – да оде свом деди на Цетиње (одустаје због бриге о мајци);
- поновна жеља за одласком у свет када изгуби Наранцу господина Молнара;

„Анди је поручио да уколико не нађе Наранцу до сутра ујутро – нека га не чекају. Он ће отићи у свет, неће се више никада вратити у село.” (Киш 2021: 37)

- убиство четири слепа мачета:

„Нема правде на свету”, рече дечак у себи. „Ни међу људима, ни међу мачкама!” (Киш 2021: 56)

- одлазак из Улице дивљих кестенова са мајком, сестром и очевим кофером;

- **Двадесет година касније...**

- узалудна потрага за својом кућом и Улицом дивљих кестенова:

„Чули сте, куће нема. [...] Соба мог детињства претворила се у леју са луком, а на месту где је стајала сингерица моје мајке – бокор ружа. Поред баште се уздиже нова троспратница, у њој станује професор Смердел. Кестенове су посекли, рат, људи или просто – време.” (Киш 2021: 9)

Кестенови као алузија на Улицу дивљих кестенова; преузето са: <https://iskramudrosti.com/rani-jadi-danilo-kis-analiza-dela-i-prepricavanje/>

ЗНАКОВИ И ПОСЛЕДИЦЕ АНТИСЕМИТИЗМА/ХОЛОКАУСТА

Прича Пољром

За време ратног периода, дечак Андреас Сам, део разуларене и гладне гомиле, раме уз раме са финансицама и ватрогасцима, хитро корача ка магацину у коме се делила храна гладним људима. Светина, сиромашна, изморена и изгладнела, жели да преживи. Анди, збуњен гунгулом и мирисима, не успева да узме храну за себе и своју породицу. Гладан – остаје празних руку. Сажаливши се на дечака, жена му поклања једну конзерву шпагета. Анди добија храну за своју четворочлану породицу – једну конзерву шпагета.

Прича Крушке

Дискриминаторна нота ове приче подвучена је претпоставком да госпођа Молнар није била Јеврејка, за разлику од Андија. Вредан дечак бива исмејан и понижен због своје физичке природе. Анди – Јеврејин – упоређен је и изједначен са псом.

„Један дечак, који је цело пре подне скупљао и везивао класје, приноси крушке носу, затим их загризе или баца далеко од себе [...] 'Гле!' каже госпођа Молнар, дечакова нова газдарица, „овај мали Сам бира крушке, Боже ми прости, као пас, њухом. Мораћемо да га водимо у лов, са псима. Ионако имамо мало паса...”

Прича Из баршунасиоџ албума

Дечија перцепција рата несвесно претпоставља оквире у којима је могуће страдање укључујући и знање о логорима као таквим, али и начинима функционисања у њима. Таква перцепција заснована је на свести о постојаној верској дискриминацији која је и разлог очеве смрти. Свакако не знајући начин очевог страдања, Анди ствара најпре одређену визију боравка оца у логору – отац, одредивши се за леву страну, међу жене и децу, међу болесне и неспособне за рад – „мора да је осетио, својим цревима и својом лудом главом, да је стао на страну смрти добровољно, глупаво, да су му, дакле, подвалили као детету...” (Kiš 2021: 69).

На ово, Анди надовезује могући трагични сценарио очеве смрти: „Злобне очи госпође Ребеке давале су могућност да се наслути горка и трагична истина: идући у тој колони невољника и болесника, међ ужаснутим женама и престрављеном децом, идући с њима и уз њих, онако висок и погрбљен, без својих наочара, и без штапа, које му бежу одузели, гегајући се несигурним корацима у тој колони жртвованих, као пастир међ својим стадом, као рабин са својом паством, као професор на челу својих ђака... ах, не. Ударали су га пендрецима и кундацима, он је јаукао и падао, жене су га храбриле и подизале, а он је, јаој, плакао као мало дете, док се из њега ширио мирис његова тела, грозни задах његових издајничких црева.” (Kiš 2021: 69).

2. ДИНГО

„До милости говора уздигла ме љубав једног дечака, могао бих рећи несрећна љубав.” (Киш 2021: 83)

Име и презиме: Динго, аустралијански дивљи пас

Дан, месец и година рођења: рођен током ратних година

Пол: мушки

Адреса: двориште госпође Албине Книпер

Занимање и радно искуство:

Име оца: непознат

Име мајке: Лола

Подаци о родбини:

- шесторо браће и сестара, два брата и сестра умиру по рођењу;
- први старатељ: госпођа Албина Книпер, сеоска бабица
- други старатељ: господин Берки
- главни старатељ: Андреас Сам

„Иако ми је званично газда био Берки, ја сам ипак, душом и телом, припадао дечаку. [...] Усамљеност и туга спојише наше животе. Његова туга за оцем и моја туга за родитељима створише међу нама неку врсту пријатељства заснованог на сродности.” (Киш 2021: 83)

Изглед: мајчине модросиве крупне очи боје шљиве, зашиљене уши, при врху мало повијене, жуто-риђа боја длаке; очев стас – витка псина дугих ногу;

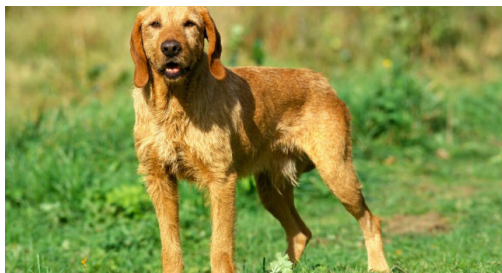
Карактер и особине: преосетљивост, покорност, трпљење, верност, оданост, нервоза, извесна лењост и лакомисленост;

Активности: шетње са Андијем; одмарање на веранди господина Беркија; размишљање о породици и животу:

„размишљао [сам] о судбини, о својој несрећној мајци, о својој браћи и сестрама, о госпођи Книпер, о животу уопште. Размишљао сам и цвилео, више од туге него од зиме.” (Киш 2021: 81)

Најбољи пријатељ: Андреас Сам;

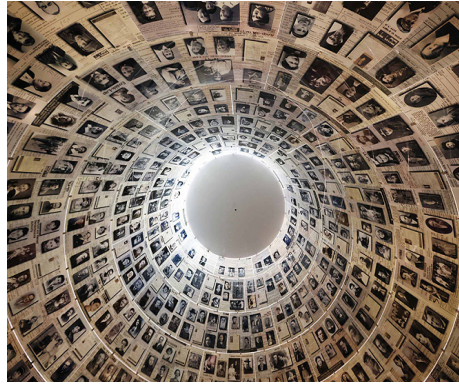
Узрок смрти: псећа туга због Андијевог одласка.

Пас Динго, илустрација; преузето са: <https://worlddogfinder.com/breeds/fawn-brittany-griffon>

3. МАКС АХАШВЕРОШ, АНДРЕЈ, РЕБЕКА, ЈУЛИЈА САБО, ГОСПОДИН И ГОСПОЉА САБО, ХОРВАТ, ФРЕДИ ФУКС, ФУКС МЛАЂИ, ВИРАГ, БЕЛА ХЕРМАН...

- **Јеврејин Макс Ахашверош**
 - Макс Лутајући;
 - отац Едуарда Сама;
 - деда Андреаса Сама;
 - трговац гушчијим перјем;
- **Јеврејин Андреј**
 - стриц Андреаса Сама;
 - повратник из логора;
 - изглед: кожа боје болесне мемљивости (последнице логора);
 - песник: из логора донео песме нових времена, тужне логорске баладе и рабинске нарицаљке.

Музеј жртвава Јад Вашем, преузето са:
<https://www.vle.lt/straipsnis/jad-vasem/>

- **Јеврејка Ребека**
 - стрина Андреаса Сама;
 - повратница из логора – психичка и физичка промена;
 - власница безвредног скривеног рудника закопаног у штали;
 - изглед: лукаво осмехнуте злобне очи, скамењено лице, велики нос;

„Господе, како се беше изменила! Од некадашње њене косматости не беше ни трага ни гласа, црна пунђа њене косе беше спала, фитиљи њених зулуфа беху нагорели као на пламену.” (Киш 2021: 67)

- **Јеврејка Јулија Сабо**
 - прва љубав Андреаса Сама;
 - девојчица са лепим рукописом;
 - изглед:

„Имала је плетенице исте боје као слама, прџаст пегав нос и велика уста. Мирисала је на сасушену дивљу детелину.” (Киш 2021: 34)

- **Јевреји господин и госпођа Сабо**
 - родитељи Јулије Сабо;
- **Јеврејин господин Хорват**
 - познавалац печурака;
 - спасава породицу Сам од сигурног тровања вргањима;
- **Јеврејин Фреди Фукс;**
 - пријатељ Андреаса Сама;
 - надимак: Аца Дугоња, Фолксдојчер;
 - адреса: Бемова улица;
 - вођа банде бемоваца;

- **Јеврејин Фукс млађи;**
 - обућар;
 - удварач Ане Сам, сестре Андреаса Сама;
- **Вираг (Циганин) и Бела Херман;**
 - пријатељи Андреаса Сама са којима је радио код Молнарових.
- **Господин и госпођа Молнар;**
 - власници крава и воћњака где је радио Андреас Сам;
 - госпођа Молнар: подругљива – поређење Андија са псом;

Игра жмурке; преузето са: <https://www.nasbiro.com/biro-price/rodjeni-ste-u-jugoslaviji-ovo-ce-vas-ganuti-do-suza-foto>

Јеврејска дружина Андреаса Сама: Фаркаш, Ото, Марика, Емика (Јулијина сестра), Оскар, Јулија, Лацика Тот.

- **Госпођица Фани;**
 - учитељица Андреаса Сама из првог разреда основне школе;
 - на фотографији са Андијем, Аном и Фредијем Фуксом;
- **Госпођа Риго;**
 - учитељица Андреаса Сама;
 - Андреас је радио као повремени чистач учитељичиног кокошарника, док је за накнаду добијао оброк;
 - син учитељице Риго, Атила – Андијев вршњак.
- **Господин Берки;**
 - власник пса Динга;
 - рођак породице Сам;
 - адресат Андијевог писма;
- **Господин и госпођа Смердел;**
 - садашњи становници на простору некадашње куће Андреаса Сама;
 - адреса: новоизграђена троспратница у некадашњој Бемовој улици бр. 27;
- **Госпођа Албина Книпер;**
 - сеоска бабица;
 - прва власница пса Динга;

- **Мајор и војници;**
 - бркалија-трећепозивац и његов колега војник;
 - коњушари који су породици Сам били додељени на квартир;
- **Наранца;**
 - крава господина Молнара коју је изгубио Андреас Сам;
 - најлепша међу кравама у селу.

ЛИТЕРАТУРА

Delić 1997: J. Delić, *Kroz prozu Danila Kiša*, Beograd: BIGZ.

Kiš 2021: D. Kiš, *Rani jadi*, Beograd: Arhipelag.

Vujanić 2007: M. Vujanić, *Rečnik srpskoga jezika*, Novi Sad: Matica srpska.

Aleksandra V. Čebašek

CHARACTERS FROM RANI JADI (EXCEPT EDUARD SAM, MOTHER AND SISTER)

Summary

The purpose of the paper is to present all characters (except Eduard Sam, mother and sister) from Danilo Kis' *Rani jadi*, the first novel in his family trilogy/circus. In the novel the primary focus is on Andreas Sam and his memories which tell us more about his childhood, the war period and his father. Along with the character of Andreas Sam, the main aspect of our analysis is his best friend, Dingo the dog. Since most of the studied characters are of Jewish origin, we sought to point out the social and private spheres of each character's life individually, as well as include information on the presence of anti-Semitism in cases where it was stated or hinted at.

Keywords: character biography, anti-Semitism, Jew, Andreas Sam, *Rani jadi*, Danilo Kiš

Примљен: 1. априла 2022. године

Прихваћен: 18. априла 2022. године